

Zvone Štrubelj

PRIMOŽ TRUBAR V LUČI LETA 2008

Od ljubljanskega škofijskega duhovnika
do evangeličanskega župnika v Derendingenu

Uvod

Primož Trubar je kot evangeličanski župnik preživel 12 let na ozemlju današnje Bavarske (Rothenburg nad Taubero, 1548–1553; Kempten, 1553–1560), 23 let pa na Württemberskem: leto in pol med Tübingenom in Urachom (1561–1562), dobro leto v Lauffenu (1565–1566) in celih 19 let v Derendingenu (1567–1586), svoji zadnji življenjski postaji. Od njegovih 78 let življenja je to slaba polovica, natančneje celih 35, skoraj 36 let.

V duhovnika je bil posvečen pri 22. letih v Trstu, 17 let je deloval v okviru katoliške Cerkve: 15 let v ljubljanski, dve leti v tržaški škofiji. Kot evangeličanski superintendent je v Ljubljani preživel tri leta (1562–1565), nato pa je bil drugič in dokončno pregnan.

Dovolite, da na začetku tega referata potegnem kratko vzporednico: rojen sem le pet kilometrov od Trubarjevega rojstnega kraja Rašice. Za šolanje z univerzitetno izobrazbo v Sloveniji, Torinu, Rimu, Lyonu in Parizu sem porabil več kot dvakrat toliko, celih 23 let, Trubar le od svojega 12. do 22. leta, torej pičlih 10 let. V duhovnika sem bil posvečen pri 27. letih v svojem rojstnem kraju, pet let starejši od Trubarja. V okviru ljubljanske škofije sem deloval dobrih 7 let, 8 let manj kot Trubar; v okviru tržaške škofije pa dobrih 10 let. Trubar je bil v Trstu od 16. do 19. leta kot dijak na dvoru škofa Bonoma, od svojega 21. do 22. leta se je v Trstu pripravljaj na duhovniško posvečenje; kot 34-letni duhovnik je v prvem zatočišču, spet pri Bonomu, preživel v Trstu kot slovenski pridigar še dve leti (1540–1542). Skupaj je bil v Trstu sedem let. Po vzporednici: tri leta manj, kot sem bil tam jaz sam. Do enačaja pa pridemo, če to trojko najdemo nekje v Trubar-

jevem življenju: on je bil trikrat poročen, jaz, za zdaj, kot katoliški duhovnik – še nikoli!

Leta 2000 sem prišel v Tübingen na sobotno leto in dva semestra študiral na priznani teološki fakulteti. Kaj kmalu sem ugotovil: saj tu blizu je pa pokopan moj rojak Trubar. »Dano mi je bilo znamenje,« sem si dejal, »rojen pet kilometrov od Trubarja, tu pa le dva kilometra in pol do Derendingena!« Približal sem se mu. Poprej sem vedel le to, kar o Trubarju ve povprečen Slovenec: da je bil rojen na Rašici, kjer je njegov spomenik in domačija, da je bil pregnan, da je avtor prve slovenske tiskane knjige, da je postal protestant in da je pokopan nekje na Nemškem. Toliko in nič več!

V pričujočem referatu, ki uvaja sklepno diskusijo simpozija, bi rad povedal le dve stvari iz mojega osebnega srečanja s Trubarjem. Prvič, kako in v čem je še vedno neznan in premalo cenjen med Slovenci doma in po svetu. Drugič, kako je še vedno premalo razumljen tu, v Nemčiji, ali bolje na Württemberskem in v Evropi. To dvojje, s stališča naslova, ki me obvezuje: Trubar v luči spoznanj v letu 2008, Trubarjeva duhovniška pot od ljubljanskega škofijskega duhovnika do evangeličanskega župnika v Derendingenu.

1. *Primus et Secundus* – Prvi in drugi

Ne bojte se, ne bo več matematike. Prehajam na prvo točko, ki razgrinja razlolge za Trubarjevo premajhno, nepopolno in večkrat tudi popačeno razumevanje Trubarja kot osebnosti med Slovenci. Besedi in številu »*Primus in Secundus*«, sem si sposodil od priznanega slovenskega intelektualca in duhovnega moža, Vinka Ošlaka.¹ Trubar se je podpisoval po latinsko, danes bi rekli, mednarodno: *Primus Truberus*. Znano reklo, ki izvira iz Plautove komedije *Persa* (Perzivec), pravi: »*Nomen est omen*«, ime je znamenje, pove nekaj o tistem, ki ga nosi. Z Ošlakom se tudi sam sprašujem: so Trubarjevi starši namerno izbrali to ime, ki tudi v slovenski obliki *Primož* izvira iz latinskega korena, ki pomeni »prvi«. Ošlak pravi: »Trubar je v resnici *Primus*, je

1 Gospod Vinko Ošlak mi je dovolil, da uporabim nekaj njegovih misli iz pridige pri bogoslužju v Krščanski cerkvi bratov v Šmartnu ob Paki 25. maja 2008. Besedilo še ni objavljeno.

v resnici Prvi, ker je na prvo mesto v svojem srcu in umu postavljaj tistega, ki je v redu bivajočega sam Prvi.«² Na prvo mesto je postavil Boga in njega, ki je njegova »prvina«, »božji prvorojenec«, kot je bistro in globoko doumel apostol Pavel.³ Skrivnost Trubarjevega duhovniškega življenja tako v prvem, katoliškem obdobju, kot tudi v drugem, evangeličanskem obdobju je prav to: vse življenje, od 12. leta naprej, ko je odšel na šolanje v Reko, pa do njegovega zadnjega diha, na smrtni postelji v Derendingenu, je iskal Prvega in mu zvesto služil. Ponosen je bil na svoje »božje prvenstvo«, da je sin v Sinu in po veri odrešen v Jezusu Kristusu, Besedi življenja. Samo v tem okviru lahko beremo Trubarjevo življenje, samo v teh koordinatah dobi pravi pomen tudi njegov odnos do *Biblije*, s katero je živel nerazdružno kot s svojo pravo izvoljenko in nevesto od svojega šestnajstega leta naprej pa vse do svoje smrti.

Stopimo za trenutek v Derendingen in se pridružimo Trubarjevi mali čredi, ki se boji izgube svojega pastirja, za trenutek se uživimo v Trubarjeve zadnje dni zemeljskega življenja. Po pripovedovanju Mirka Rupla je še v ponedeljek, 20. junija 1586 sam obhajal bolnega soseda. Naslednji dan, v torek, je omagal in legel v posteljo. Dan pozneje, v sredo, je dal poklicati tübinškega župnika in superintendenta Dietricha Schepfa, pri katerem se je spovedal in prejel obhajilo vpricho veliko ljudi. Do nedelje se je pripravljaj na smrt, glasno molil in opominjal farane, naj bodo stanovitni v veri. Istočasno je poskušaj prevesti še konec Lutrove postile, tako, da so mu brali nemški tekst, on pa je pisarju narekoval prevod v slovenščino. V ponedeljek ga je prišel tolažit pridigar, ki ga je v boleznj nadomeščaj. Pridigar je iz molitvenika že začel brati molitve za umirajoče, nakar je Trubar energično vzkliknil: »Nikar, nikar! Iz Svetega pisma!« V torek, 28. junija, ko je ubogim ljudem odpustil dolgove, je mirno in tiho zaspaj v Gospodu.⁴

Smrt, vredna velikega človeka in globokega, svetopisemškega kristjana, Kristusovega duhovnika! »Kakršno življenje, takšna smrt«,

2 Citat iz pridige Vinka Ošlaka.

3 Prim. 1 Kor 15,23.

4 Prim. Mirko Rupel, *Primož Trubar. Življenje in delo*, Ljubljana 1962, 219–220.

radi pravimo Slovenci. Do zadnjega diha se je použil v službi ljudem, še na smrtni postelji je svoje *lube Slovence* nagovarjal v materinščini, s svetopisemsko, Božjo besedo, kakor jo je v *Hišni postili* doumel in posredoval drugim Martin Luther. Pokopali so ga na praznik sv. Petra in Pavla, 29. junija, z velikimi častmi. Na rektorjevo vabilo so se pogreba udeležili vsi študenti tübinške univerze, nagrobni govor je imel kancler univerze in tübinški prošt dr. Jakob Andreae. Nagovor je bil nato objavljen; to je prva in najbolj zanesljiva Trubarjeva biografija.

Dve leti po Trubarjevi smrti, leta 1588, je Matija Trost iz Vipave v slovenščino prevedel Andreaejev pogrebni govor; namesto grških in latinskih hvalnic, ki jih navaja Andreae, je vnesel štiri lastne latinske hvalnice, kjer opeva pokojnega Trubarja. Četrta je še najlepša in najbolj primerna, da tu podkrepi navezo med Primus in Secundus.

*Mnogo poslal med ljudi knjig zlatih je Luter o veri,
v boj zoper papežev nauk varavih verskih resnic:
kadar si črko našel, kako se piši slovenski,
ti enako kot on spravljal si bukve na dan.
Zlagal on svete je pesmi, dajal melodije jim sladke,
trume jih nemške sedaj Kristusu vdane pojo:
zlagal ti zlate si pesmi, dajal melodije jim vedre,
trume slovenske jih zdaj Kristusu vdane pojo.
V knjigah njegovih na novo olepšana vera je stara,
hkrati olepšan po njih jezik tevtonski blešči:
v knjigah se tvojih na novo olepšala vera je stara,
hkrati olepšan po njih jezik slovenski živi.⁵*

Prav zanimiva je primerjava med Luthrom in Trubarjem. Pri podrobnejši analizi teksta pod našim specifičnim vidikom, namreč v prepletu med *primus* in *secundus*, je iz astronomske razdalje jasno: *vera*, *verska resnica*, *svete pesmi*, *Kristusu pete*, *olepšana stara vera* so »*primus*«.

- 5 Prevod iz latinščine je oskrbel Anton Sovre; prim., prav tam, 222–223. Prevod v nemščino je oskrbel Karl Klaus Klemme. V nemški izdaji Ruplovega dela (*Primus Truber. Leben und Werk des slowenischen Reformators*, München 1965) je na 271. strani samo izvirno latinsko besedilo brez nemškega prevoda.

Šele nato: *boj proti papežu, črka, piši slovensko, sladke in vedre melodije, olepšan jezik tevtonski, olepšan jezik slovenski*, to, kar smo imenovali *secundus*.

Samo iz *primusa*, se pravi, iz Trubarjevega najglobljšega motivacijskega ozadja smo upravičeni gledati na vse drugo, kar vemo in slutimo o Trubarju kot osebnosti, vse, kar vemo o njegovem duhovniškem delovanju in o njegovi literarni delavnosti ter o rezultatih njegovega dela; vse to je Trubarjev *Secundus*, stvari, ki sodijo na drugo mesto; pravzaprav so v taki tesni navezi s *Primusom*, v taki, da jih samih po sebi sploh ne bi bilo!

Sklenem s prvo točno zelo na hitro: Slovenci do danes tega še nismo dodobra razbrali niti ločili. Vse Trubarjeve biografije, ki jih poznam, še niso dosegle smiselnega zaporedja vipavskega, tübinškega študenta Matija Trosta, iz leta 1588. *Secundus* je tako močno poudarjen, da skoraj izgine *Primus*, z njim pa seveda tudi pravi obraz in prave poteze resnične, zgodovinske osebnosti Primoža Trubarja.

Tudi v letu 2008, jubilejnemu letu 500. obletnice Trubarjevega rojstva, je med Slovenci zaporedje še isto: Trubar kot prvi, ki je izdal prvo slovensko tiskano knjigo, Trubar kot prvi, ki je sestavil abecednik, Trubar kot prvi, ki je načrtoval ustanavljanje župnijskih šol tako za dečke kot tudi za deklice, kar je na Slovenskem dosegla šele šolska reforma avstrijske cesarice Marije Terezije leta 1884, kar tristo let kasneje! Trubar tudi kot prvi slovenski kantavtor svojega časa, Trubar kot ustanovitelj slovenske narodne cerkve, kjer lahko vidimo celo prvi poskus slovenske ustave, saj v Cerovni ordningi predvideva ureditev tako cerkvenega kot tudi svetnega reda. Nikjer pa Trubar ni prvi kot duhovnik, kot globoko svetopisemski kristjan, kot mož trdne in neomajne vere, kot pričevalec za Kristusa, kot *exul Christi*, kot je sam sebe večkrat imenoval.

Vesel sem bil namiga novega predesdnika Slovenije dr. Danila Türka, ki v posvetilni besedi jubilejne knjige, ki jo je izdala slovenska vlada (*2008 Trubarjevo leto*), piše: »Če je Trubarjev opus velik in vreden občudovanja že po svoji zahtevnosti, pa ne pove najpomembnejšega: Trubar je bil zlasti iskalec resničnih odgovorov na vprašanja o človeku in snovalec praktičnih rešitev za duhovni napredek slovenskega naroda. Povezal je dve navidezno nazdružljivi misiji – tisto, ki jo

poznajo misleci univerzalnega pogleda na človeka, in tisto, ki jo udejanjajo prikično misleči ljudje. Ta njegova sposobnost biti hkrati vizionar in človek praktične dejavnosti, hkrati evropsko oblikovan intelektualec in avtor slovenske narodne ideje ter ob vsem tem dokazati, da med temi različnimi vlogami ni notranjih neskladij, je najboljši izraz njegove veličine.«⁶

Prav lepa hvala predsedniku Slovenije za ta uvid, ki tudi meni daje priložnost, da takoj preidem na drugo točko predstavitve Trubarja: Še premalo poznan in razumljen v Nemčiji in Evropi?

2. *Propheta et exul Christi* –

Kristusov prerok in Kristusov pregnanec

Secundus bi lahko bilo, kot spet ugotavlja Vinko Ošlak, še drugo simbolično ime za Trubarja. Z vsem svojim bitjem in žitjem je iskal drugo najpomembnejšo stvar v življenju: srečo in blagor za svoje rojake, »*lube Slovence*«, kot jih je rad imenoval⁷. Srčno je želel, da bi čimveč slovenskih rojakov bilo deležnih tistega prvega, *Primusa*, Boga Očeta in njegovega prvorojenca, Jezusa Kristusa po poti Duha. »In ker Trubar ni bil samo Primus, ampak tudi Secundus; ker ni iskal in našel Boga in njegovega kraljestva in pravičnosti tega kraljestva le zase (...), je Bog blagoslovil njegovo delo in smo Slovenci zato, ker je on bil tako zares tudi Secundus, torej zavzet za drugo največjo stvar po Bogu in njegovem kraljestvu, da bi namreč v tej sreči ne bil sam, ampak združen z vsemi svojimi, ki jih je imel tako rad, deležni milosti, da lahko tudi s Trubarjevo pomočjo iščemo Boga in je tudi nam na tej čudoviti, čeprav tako ozki in strmi poti lahko ime *Primus*, ker nam je Bog prvi in njegovo kraljestvo dano, vse drugo, tudi potrebno, pa po Božji obljubi navrženo.«⁸

Zopet mi uhaja misel na primerjavo med Martinom Luthrom in Primožem Trubarjem.

6 2008 Trubarjevo leto, Ljubljana 2008, Izdal in založil Koordinacijski odbor za državne proslave (Aleksaner Zorn), slovenski tekst na strani 3, nemški na strani 5.

7 Vinko Ošlak, isto, tj. pridiga, glej op. 1.

8 Prav tam.

Svojo drugo točko, v kateri gorovim še o preskromnem ovrednotenju Trubarjeve evropske podobe na Würtemberškem, v Nemčiji in Evropi, bom poskušal predstaviti v artikulaciji med »podobno kot Luther« in »drugače kot Luther«. O tem, da je primerjava med Luthrom in Trubarjem dopustna, govori več dejstev, predvsem Luthrov prevod *Biblije* in njegova utemeljitev nemškega knjižnega jezika, na Trubarjevi strani pa prevod *Nove zaveze* in Davidovega psalterija in utemeljitev slovenskega knjižnega jezika. Pred Luthrom je bilo menda v Nemčiji že kar 72 prevodov *Svetega pisma*, ki niso nikoli zaživel. »Priti je moral nek jezikovni genij, kar je Martin Luther s svojo izjemno sugestivnostjo nedvomno bil, in prepričati Nemce, da so posvojili njegov tip jezika in se združili ob njem – in enako se je pravzaprav zgodilo z jezikom Primoža Trubarja. Vsak Slovenec danes bolj ali manj lahko prebira Trubarjeve spise brez kakšnega slovarja, lahko ga razumemo, tu in tam seveda kakšno besedo teže, ampak vendarle razumemo, kaj nam Primož Trubar dopoveduje. Že če se ozremo v hrvaški prostor, ni nič podobnega. Njim je starejša književnost pred 19. stoletjem dosegljiva samo skozi res velike priredbe, posodobitve. Tako je še marsikje drugje na evropskem vzhodu, recimo Slovaki si morajo vso književnost iz časa pred 1830–1840 prevesti, da jo navaden človek danes razume. Primoža Trubarja gotovo ni treba prevajati, je dovolj, če tu in tam kaj raztolmačimo, drugače pa lahko vendarle razumemo vse. In ravno v tem je ta njegova jezikovna genialnost, ki ni manjša od Luthrove. Ta njegova jezikovno genialnost se je zelo hitro pokazala že v tem, da so katoličani, ki so dali Trubarja na indeks, posvojili njegov knjižni jezik in da se je prvi katoliški prevod *Biblije* 1784–1802 pravzaprav zgledoval pri Dalmatinovem jeziku.«⁹ Citat, ki sem ga navedel je iz nedavnenga, majskega predavanja velikega slovenskega poznavalca Trubarja in njegovega opusa, ddr. Igorja Grdine, ki s sodelavci ureja Trubarjeva *Zbrana dela*.¹⁰

9 Iz predavanja: ddr. Igor Grdina, *Primož Trubar v svojem času in kasnejših obdobjih slovenske zgodovine*, Knjižnica Laško, 8. 5. 2008; citirano po magnetofonskem zapisu.

10 *Zbrana dela Primoža Trubarja*, I-IV, glavni urednik Igor Grdina, Ljubljana 2002–2006.

Preden preidem k tehtnici, ki se šele v bližini leta 2008 premika v bolj poudarjeno evropsko vlogo Primoža Trubarja, zaradi česar se Trubarjev pomen zmeraj bolj veča, preden torej preidem od »podobno kot Luther«, kar je bilo doslej večkrat razumeti »veliko manj, slabše, neprimerno nižje«, k smelim trditvam, ki jih bom prikazal pod geslom »drugače kot Luther«, bi rad opozoril še na pozitivno plat dojemanja Trubarjevega *Primusa* pri nemško govorečih biografih, teologih in zgodovinarjih, ki so Trubarja prav obravnavali, namreč v primarno zgodovinskem teološkem kontekstu reformacije. Tam namreč, kjer smo Slovenci še tako neogljeni. Spet k živemu, komaj teden staremu, govorjenemu, a zanesljivemu viru slovenskega poznavalca Trubarjeve dediščine, predavanju dr. Mihaela Glavana v Domu Primoža Trubarja (Primus Truber Haus) v Derendingenu: »Nemški reformacijski teologi, ki so s Trubarjem neposredno sodelovali, kakor Veit Dietrich in Jakob Andreae, med švicarskimi pa predvsem Bullinger, s katerim sta si dopisovala, so natančneje poznali tudi njegovo teološko in jezikoslovno miselnost, ostali pa so svoje poznavanje črpali predvsem iz njegovih nemško pisanih, večkrat zelo temeljitih predgovorov k slovenskim knjigam. Vse to je zadostovalo, da so Trubarja in njegovo delo za slovensko in hrvaško knjigo redno in dokaj izčrpno predstavljali v vseh večjih enciklopedičnih in leksikonskih delih na nemško pišočem področju že v naslednjem stoletju in kasneje.«¹¹

In nato Mihael Glavan preleti naslednja stoletja, pri čemer spet pripiše osrednji pomen ohranitve spomina na Trubarjevo dediščino nemškim in avstrijskim avtorjem. »Tujci so seveda v okviru nemške in avstrijske reformacije še naprej raziskovali tudi slovensko. Njihovo znanstveno in strokovno delo prevladuje še celo 19. stoletje. Kot pomembnejša avtorja velja omeniti Mathiasa Robitscha (*Die Geschichte des Protestantismus in der Steiermark*, Gradec 1865), ki je pisal o štajerski reformaciji s katoliškega vidika, in zlasti Johanna Losertha (*Die Reformation u. die Gegenreformation in den innerösterreichischen Ländern*

11 Mihael Glavan, *Trubars Pilgerreise durch Europa und Slowenien*, predavanje ob slavju 500. obletnice v Primus Truber Haus in Derendingen 31. 5. 2008, prevod v nemščino je oskrbel Karl Klemme.

im 16 Jahrh., Stuttgart, 1898). Za posebno, novo etapo smemo šteti delo Ivana Kostrenčiča in Theodorja Elzeja, ki že predstavlja prehod v obnebeje slovenskih raziskav. Prvi je nadaljeval žlahtno Kopitarjevo tradicijo v dunajski Dvorni knjižnici, drugi pa je deloval med Slovenci v Ljubljani. Tranzicijo v nacionalno zgodovino in literarno zgodovino potem nadaljuje Avgust Dimitz (1827–1886), ki je v svojem obsežnem delu *Geschichte Krains von der ältesten Zeit bis auf das Jahr 1813* (v snopičih izhajalo 1874–1876) na osnovi arhivskih virov podrobno obravnaval tudi reformacijo in začetke slovenske književnosti.«¹² Kljub tako bogati literaturi o Trubarjevem opusu se je pri Slovencih odnos do očeta slovenske literature začel spreminjati šele proti koncu 19. in nato v začetku 21. stoletja, ugotavlja Glavan.¹³

Vesel sem bil zapisa prof. dr. Rolfa-Dieterja Klugeja v rubriki *Tübinger Köpfe* v *Tübinger Blätter* 2008, ki pravi: »Za širitev reformacije je bilo odločilno, da je Martin Luther s svojimi prevodi *Svetega pisma* v ljudski jezik naredil religijo za stvar ljudstva. Tudi Primož Trubar je poskušal s prevodi katekizmov in *Nove zaveze* neposredno doseči slovensko ljudstvo. Drugače kot Luther, pa je moral Trubar najprej slovenski jezik slovnično in pisno utemeljiti in ga napraviti za uporabnega. In drugače kot pri Luthru je bilo pri Trubarju: ne le, da ni našel podpore pri deželnem gospodu, ampak ga je ta celo izgnal iz svoje dežele. V luteranski deželi Württemberg je končno našel zatočišče, da je lahko uresničeval svoje verske in literarne dejavnosti.«¹⁴

Klugejev dvojni »drugače kot Luther«, kar pomeni »*drugače in težje kot Luther*«, če ga prav razumem, nakazuje napredek in premik na gledanje in oceno usode slovenskega reformatorja Primoža Trubarja tu v Nemčiji in na podlagi tega tudi v Evropi. Ob 400. obletnici njegove smrti, leta 1986, ko je na univerzi v Tübingenu potekal od

12 Prav tam, Ibid.

13 Dobesedno v nemškem prevodu: »Die Geschichte ändert sich vor allem Ende des 19. Jahrhunderts und später im 20. und 21. Jahrhundert, als die Slowenen Größe und Bedeutung der Arbeiten Trubars erkennen und sich ihrer Erforschung in all ihren Dimensionen widmen.« Prav tam.

14 Rolf-Dieter Kluge, *Zum 500. Geburtstag des slowenischen Reformators Primus Truber*, v: *Tübinger Blätter* 2008, 94. letnik, str. 26.

3. do 8. novembra potekal podoben, recimo tudi veliko širši in obsežnejši mednarodni simpozij, takih besed in ocen še ni bilo slišati. Profesor dr. Rolf-Dieter Kluge je uredil simpozijski zbornik z istim naslovom, kot ga je imel simpozij, namreč: *Ein Leben zwischen Laibach und Tübingen, Primus Truber und seine Zeit*, kar lahko poslovenimo v: *Življenje med Ljubljano in Tübingenom, Primož Trubar in njegov čas*, in s podnaslovom: *Nameni, potek in posledice reformacije na Württemberskem in v notranjeavstrijskih deželah*.¹⁵ Kluge dobro ve, koliko je bila takrat ura glede umestitve Trubarja v tedanji evropski prostor; koliko je bilo tudi truda, da so prispevki simpozija sploh izšli, po dolgih devetih letih, ne v Tübingenu, ampak na Bavarskem, v Münchnu, leta 1995. Če smem interpretirati Klugejev zapis v *Tübinger Blätter 2008*, in predavanje o Trubarju, ki ga je imel v organizaciji Europa Zentrum v Stuttgartu, v petek, 15. februarja 2008, lahko rečem, da se približujemo novemu in bolj ustreznemu in realnemu prikazu Trubarjevega življenja in njegova opusa na Württemberskem, v Nemčiji in nasploh v Evropi.

Po mojem vedenju je bil Trubar kot katoliški duhovnik – v Laškem, Loki, Ljubljani in Celju, v Trstu in kot kanonik v ljubljanski stolnici sv. Nikolaja in nazadnje v Šentjerneju na Dolenjskem – vedno pokončen, dosleden in vzoren duhovnik. Prav tako je kot evangeličanski pastor vedno deloval do skrajnosti odgovorno, vestno, pošteno in uspešno. Na vseh šestih delovnih mestih, v Rothenburgu nad Taubero, v Kemptnu, v Urachu, Ljubljani, Lauffenu in Derendingenu, je zapustil sledove. V Kemptnu ga imajo za enega od utemeljiteljev njihove evangeličanske cerkvene občine, saj je zanjo napisal tudi *Cerkveni red*. V težkih časih začetkov reformacije, ko so se v tem obmejnem mestu med Avstrijo, Švico in Nemčijo mešali vplivi luteranske in zwinglijanske smeri reformacije, je znal narediti red in ubrati tako pot, ki je skupnost gradila in ne rušila. Neki kemptenski učitelj je že za časa njegovega življenja o njem napisal kratko dramsko igro. V nedeljo, 1. junija 2008 je bila v Kemptnu uprizorjena nova dramska igra o Trubarju, ki jo je ob obisku Slovencev v okviru

15 Zbornik simpozija, ur. Rolf-Dieter Kluge, v zbirki: Sagners Slavistische Sammlung, ur. Peter Rehder, zv. 24, Verlag Otto Sagner, München 1995.

ekskurzije Slovenskega protestantskega društva Primož Trubar in v spremstvu slovenskega evangeličanskega škofa Geze Erniša, režiral in za slavje ob 500. obletnici Trubarjevega rojstva z dramsko ekipo izvedel domačin Thomas Öder.¹⁶ V Derendingenu, kjer je je pokopan v cerkvi sv. Gala, je spomin prav tako živ. Po njem se imenujeta tudi ulica Derendingena, Primus-Truber StraÙe, in evangeličanski dom Primus Truber Haus na tej ulici, kjer je zapovrstjo pet srednjih ðol. V cerkvi sv. Gala je oznančen njegov grob, spominska ploÙãa, ki je bila postavljena ob 400. obletnici njegove smrti (1986) in izredno lep leseni epitaf, lesena ploÙãa z okvirom v renesanãnem slogu. Postavljena je bila ðe leto dni po njegove smrti, leta 1587, kar dokazuje pozornost in ãast, ki jo je užíval v svoji skupnosti.

Tudi v Derendingenu je bila junija 2008 premierno uprizorjena dramska igra o življenju slovenskega reformatorja Primoða Trubarja. Napisal jo je domačin Roland Brutscher, naslovljena je *Primus Truber der Dolmetscher Gottes* (Primoð Trubar, Boðji prevajalec), v njej je nastopilo veliko mladih. Ali ni to znamenje živega spomina, spomina na nekoga, ki je zapustil globoke sledove?

Prav v nasprotju, kar nekam anahronistiãno temu živemu Trubarjevemu utripu v letu 2008, izzveni sklep referata, ki ga je leta 1986 na mednarodnem simpoziju v Tübingenu podala Helga Schanbel-Schüle, ko je ugotavljala približno takole: No ja, slovenski reformator Primoð Trubar je v starem Württembergu (Alt- Württemberg) imel podporo in zašãito za svojo prevajalsko dejavnost in je bil v sluðbi slovenske reformacije. Za stari Württemberg je bila to dobra priložnost za podporo protestantskega gibanja na podroãju habsburškega obmoãja. Na koncu koncev pa bi Primoð Trubar za württemberško skupnost v Derendingenu tudi brez teh ozadij ne bil ravno najslabši župnik.¹⁷

16 Thomas Öder, *Primus Truber oder die Entdeckung der Sprache – Primoð Trubar ali odkritje jezika*. Dramsko delo v ðtirih scenah, premierna izvedba 1. junija 2008 v cerkvi sv. Manga v Kemptnu, režija Thomas Öder.

17 Prim: Helga Schnabel-Schüle, *Primus Truber als Pfarrer in Württemberg*, v: Primus Truber und seine Zeit, ur. Rolf-Dieter Kluge, zbirka Sagners Slavistische Sammlung, ur. Peter Rehder, zv. 24, Verlag Otto Sagner, München 1995, 437.

Je bil Primož Trubar zares eden od povprečnih, »ne ravno najslabših župnikov« na Württemberskem? Po kakšnih kriterijih je možno triditi kaj takega? Kaj ni mislil nekaj podobnega tudi njegov biograf G. Stökl, ki je zagovarjal le nemško resnico o slovenskem reformatorju?¹⁸ Ga ni prikazal v pritlikavem formatu nekoga, ki je bil ogrožen z dveh strani, s strani papeža in Turka; pa se je spontano, brez razmisleka zvil kakor jež in naperil bodice navzven.¹⁹ Reševal naj bi torej le svojo kožo? Primož Trubar oropan svojih dveh imen: Primus in Secundus!

Trubarjevo zorenje v preroka slovenskih obzorij

Tukaj bi rad opozoril na prevečkrat pozabljeno razsežnost Trubarjevega duhovniškega in nasploh, njegovega duhovnega poslanstva, namreč na njegovo preroško nalogo, ki se je je dobro zavedal. Vzel jo je zelo zares že v razmerju do Božje besede in v svojem prenavljanju.

Ob svojem duhovnem učitelju, tržaškemu škofu Petru Bonomu, je Primož Trubar dolgo dozoreval za pot v širino in v globino in za pogum preroka. V 18. psalmu je zapisano: »Gospod pa mi je bil obramba; izpeljal me je na prostrano polje, me rešil, ker me ljubi!« (Ps 18,20). Vsakdo, ki mu je naložena služba preroka, mora imeti debelo kožo, trdna pleča in občutljivo notranjost. Primož Trubar je že v svojem 17-letnem katoliškem obdobju, kot duhovnik v Laškem, Loki in Celju, Ljubljani, Trstu in Šentjerneju, zaslužil smer prihodnosti. Zavezal se ji je in ji ostal zvest. Ni še vedel, da bo to pomenilo izgnanstvo, življenje v stalnem gibanju in v neštetih preizkušnjah. Toda poti nazaj nikoli ni poznal!

Po prelomu s katoliško Cerkvijo, po Nürnbergu, po prvem delovnem mestu v okviru nove cerkvene krovne organizacije v Rothenburgu nad Taubero, je lahko dovolj samostojno in suvereno zaživel v Kemptnu, kjer je od leta 1553 do leta 1561 vodil evangeličansko

18 V knjigi: G. Stökl, *Die deutsch-slavische Südostgrenze des Reiches im 16. Jahrhundert. Ein Beitrag zu ihrer Geschichte, dargestellt an Hand des südslavischen Reformationsschrifttums*, Breslau 1940.

19 Prim: Jože Rajhman, *Trubarjev svet*, Trst 1986, 190–191.

skupnost sv. Manga ter bil duhovno in literarno nadvse ustvarjalen. Po dveh letih po prihodu v Kempten, leta 1555, je prevedel in objavil prvo novozavezno knjigo, *Ta evangeli svetiga Matevža*. Že čez dve leti, leta 1557 je izšlo nadaljevanje, *Ta prvi dejl tiga Noviga testamenta*). In hkrati tudi prvi teološki prikaz in razlaga verskih resnic v slovenščini: *Tiga Noviga testamenta ena dolga predguvor*. Sedem let je minilo od izida *Katekizma* in *Abecednika*: le sedem let od prvih sistematičnih zapisov slovenske abecede in prvih trditev o pravi veri in že smo pri teološkem, že kar strokovnem besedilu o opravičenju. To kratko, a sila plodno obdobje Trubarjevega prevajalskega in literarnega ustvarjanja dobro nakazuje Trubarjevo odločnost in namero, da svojim »*lubim Slovencem*« v čim krajšem času odpre dostop do knjige, do žive Božje besede, ki naj jo bere in razume vsak Slovenec. Lahko rečemo, da gre za sedem čudežnih let. Sedem debelih let, ki se bodo preroku povrnila s sedmimi leti popolnega molka, s sedmimi suhimi leti, leti trpljenja.

Kot smo lahko slišali v nedeljo, 1. junija 2008 v cerkvi sv. Manga v Kemptnu ob že omenjenem jubilejnem romanju Slovenskega protestantskega društva Primož Trubar po Trubarjevih poteh, je bilo Trubarjevo konkretno dušnopastirsko delo nerazdružno povezano s prevajanjem *Biblije* v razumljiv jezik, materni jezik njegovih rojakov, »*lubih Slovencev*«. Dekan Jörg Dittmar je v cerkvi sv. Manga v Kemptnu v pridigi izrecno poudaril:

»Kar je Luther začel v Wartburgu – je Primož Trubar nadaljeval v Kemptnu. Vemo, da je v kemptenskem obdobju v slovenščino prevajal predvsem Pavlova pisma. In to, mislim ne pod ravno primerljivimi pogoji (...); bil je daleč od domovine in daleč od tistih, za katere je prevajal. In še enkrat: prevajanje *Svetega pisma* ni samo literarni postopek. Je dejanje vere, dejanje poglobljanja in poosebljenja, dejanje ustvarjanja vesele novice o Jezusu Kristusu (...). Ne bi bilo dovolj, če se danes Trubarja spominjamo samo zaradi velike zgodovinske zasluge kulturnega ustvarjanja. Naloga, da prevajamo Kristusovo sporočilo za nas čas in za naše življenje, je prav za nas protestante zapisana v naši ustanovni listini, tako kot je bila za Primoža Trubarja.«²⁰

20 Citat iz pridige dekana Jörga Dittmarja v cerkvi sv. Manga v Kemptnu 1. junija 2008.

Bad Urach – Biblijski zavod in Trubarjeva vizija Balkana

Sedaj bi vas povabil iz Kemptna v Urach; skupaj obiščimo pomembno, dasiravno kratko obdobje Trubarjevega življenja na Württemberskem, tedanji Urach, kjer mu je vojvoda Krištof pred odhodom za superintendenta v Ljubljano (leta 1561) zaupal mesto župnika in mesto ravnatelja biblijskega zavoda za izdajanje knjig v slovenskem, hrvaško-glagolskem in srbsko-cirilskem jeziku.

Glede t. i. biblijskega zavoda bi rad nekaj razjasnil. Vedeti moramo, da je izraz *biblijski zavod* prevod nemške besede *Bibelanstalt*, ki je nastala veliko poznee. Zato lahko govorimo o biblijskem zavodu le posredno; v resnici je takrat šlo za slovensko in hrvaško glagolsko, cirilsko in latinično tiskarno, združeno s skupino prevajalcev in založniških vodij.

Izvor bibličnih družb sega v Anglijo, kjer je bila že leta 1698 ustanovljena British and Foreign Bible Society (Britanska in tuja biblična družba). Že leta 1711 je v Nemčiji po tem modelu v mestu Halle nastala Cansteinsche Bibelanstalt, sto let pozneje, leta 1812, je bila v Stuttgartu ustanovljena znamenita Württemberska biblična družba, Württembergische Bibelanstalt. Otto Schuster je v svojem prikazu zgodovinskih slik iz württemberske cerkvene zgodovine med letoma 1534 in 1934 leta 1935 prvič poimenoval Uraško tiskarno z *Uracher Bibelanstalt*, Uraški biblijski zavod ali Uraška biblijska družba, in celo še več: Prva evangelijska biblična družba.²¹

Ko je bilo Trubarju v roko dano pero, ga ni več odložil! Tudi to dokazuje pogum in vztrajnost preroka. Iz obilja svojega notranjega bogastva, iz popolne predanosti duhovnemu poslanstvu v službi evangelijske Besede, je še istega leta, leta 1557 prišel novi izziv, nova preroška naloga: z božjo Besedo ne le med Slovence v njihovem materinem jeziku, z božjo Besedo še dlje, vse do Konstantinopla, do središča osmanskega cesarstva, do sultana. Pot po Balkanu je vodila skozi hrvaške, bosanske, srbske, bolgarske dežele. V njim razumljivem, maternem jeziku pa je pomenilo: hrvaški jezik, pisan v glagolici, in srbski jezik, pisan v cirilici.

21 Otto Schuster, *Aus 400 Jahren. Bilder aus der württembergischen Kirchengeschichte 1534–1934*, Stuttgart 1935, str. 54–62: *Die erste evangelische Bibelanstalt* (Prvi evangelijski biblijski zavod).

Za projekt uraškega biblijskega zavoda je Trubar zorel od leta 1557 naprej. Leta 1559 je napotil sodelavca Štefana Konzula na Kranjsko, da se je tam posvetoval s poznavalci hrvaškega jezika in glagolice. To je Trubar posebej poudaril v posvetilu kralju Maksimilijanu v cirilskem *Katehizmu* iz leta 1561. Vse do leta 1562, ko je odšel za deželnega škofa, superintendenta slovenske evangeljske cerkve v Ljubljano, je bil s srcem in dušo predan misijonski ideji širjenja evangelija prav do Konstantinopla. V tem posvetilu je trdno prepričan, da bodo besedila, tiskana v slovenskem in zlati še v hrvaškem jeziku in v cirilici, ki jo, kot pravi, »kristjani na Turškem in evropski Turki sami najbolj uporabljajo«, slabila »Antikristovo in Mahometovo carstvo«.

Danes se dobro zavedamo, da projekta uraške biblijske tiskarne za slovenski, hrvaški in cirilski tisk brez Trubarja enostavno ne bi bilo. Zakaj? In tu imamo priložnost prodreti v Trubarjevo motivacijsko ozadje, ki ga bom spet poimenoval »preroško vizijo«.

To, kar ni mogel v tistem času nihče iz sveta idej spraviti v realnost, je bilo dano Trubarju. Le nekaj primerjav. Martin Luther se je že od leta 1519 naprej zanimal za zблиžanje z vzhodnimi pravoslavni kristjani. Z njimi je simpatiziral, ker so tudi oni zanikali rimski primat. V knjigi o Kristusovi zadnji večerji (*Von Abendmahl Christi*) in v knjigi o koncilih in Cerkvah (*Von den Konzilien und Kirchen*) je svoje teze o Cerkvi utemeljeval tudi z vidika pravoslavja. Dlje pa ni šel in ni mogel iti. Tübinški teologi, med njimi tudi Trubarjev dobri znanec in zaščitnik Jakob Andreae, so iskali stike s pravoslavjem, vendar je vse to obrodilo malo sadov: nekaj pisem in dopisov in nekaj obiskov. Italijanski humanist Peter Pavel Vergerij, ki je Trubarja vzpodbudil, da je leta 1555 začel prevajati *Sveto pismo* v slovenščino, nima, razen širokopoteznih besed in meglenih idej o jeziku in konglomeratu prebivalcev jugovzhodnega Balkana, drugih zaslug za uresničenje edinstvenega projekta tiskanja knjig v uraškem biblijskem zavodu. Hrvat Matija Vlačić - Franković, poznan kot Flacius Illiricus, avtor obsežnega teološkega opusa in močan idejni vodja ortodoksne smeri protestantizma, t. i. flacianizma, konkretno ničesar ni naredil za svoj hrvaški narod, kaj šele za dialoško in ekumensko misel zблиžanja z drugimi cerkvami.

Trubar, kljub temu, da ni bil teolog na ravni omenjenih učenjakov,

pa je znal z genijem stvarnega, preudarnega in načrtnega dela pripeljati protestantsko, teološko in misijonsko misel do realizacije. S povprečnim duhovnikom, istrskim prevajalcem Štefanom Konzulom Istrijanom in z bolehnim Dalmatincem Antonom Dalmato, ki jima je zagotovil eksistenco, je v Urachu uspel natisniti trideset knjig v latinici, glagolici in cirilici, v skupni nakladi prek 31 000 izvodov. Od teh je kar 25 del v hrvaškem jeziku: 12 v glagolici, 7 v cirilici in 6 v latinici. Nekaj je tudi knjig v italijanščini. Ne smemo pozabiti, da je v zavodu v Urachu leta 1564 izšla tudi najbolj izvirna Trubarjeva knjiga: *Cerkovna ordninga*. Kar desetim od prvih dvanajstih knjig je Trubar napisal nemška posvetila in predgovore, njegovo vlogo in pomen pa poudarja njegova podoba na čelni strani platnic številnih knjig (podobi Štefana Konzula in Antona Dalmate sta vedno na zadnji strani knjig). Ob izhodu iz Ammandenhofa si, prosim, oglejte tudi spominsko ploščo, ki so jo Hrvatje postavili pred slabim letom v spomin na začetke hrvaške protestantske literature. Omenjena sta Konzul in Dalmata ... Trubarja pa ni ne na plošči, ne na obzorju hrvaškega vedenja o začetkih njihove protestantske literature. Se temu lahko čudimo?

Zagotovo je bil projekt biblijske tiskarne uresničen tudi po srečnem naključju – to je bilo srečanje z baronom Ivanom Ungnandom, ki je bil tudi sam pribežnik iz katoliške Avstrije in tedaj goreč spreobrnjenec k protestantizmu. Veliko svojih denarnih sredstev je postavil za misijonski projekt na Balkanu. Proti Turkom ne pomagajo več sulice in puške, je bil prepričan cesarski prvoborec proti Turkom, ampak nabrušena beseda evangelija. V ozadju je bila tudi podpora württemberskega vojvode Krištofa, ki je podpiral to misijonsko, na neki način zanj tudi pomembno politično akcijo. Krištofa imamo v uraški cerkvi upodobljenega v opaznem kipu na levi strani, pred levim izhodom iz cerkve. Njegov ded, grof Eberhard V. Bradati, ki je bil rojen v Urachu leta 1445, je na desni strani, pri glavnem vhodu. In svetovalec za verska vprašanja na Krištofovem dvoru? Za projekt se je zanimal tudi on, Peter Pavel Vergerij, ki je ravno v času, ko je Trubar zorel za to novo misijonsko nalogo, Trubarja ovadil pri vojvodi Krištofu. Trubar je v ustvarjalnem in preroškem zaletu preskočil tudi to oviro in leta 1561 napisal pregled svojih del (*Register und summarischer*

Inhalt, Seznam in vsebinski posnetek vseh slovenskih knjig, ki jih je Primož Trubar dal v tisk do leta 1561), v katerem je na kratko predstavil vsebino vseh svojih knjig. Tako smo Slovenci dobili svoje prvo bibliografsko delo! To je tudi edina knjiga, ki jo je Trubar napisal v nemščini.

Ivan Ungnad, vojvoda Krištof, Peter Pavel Vergerij, Štefan Konzul, Anton Dalmata: toda, če iz te družbe odstranimo Trubarja kot idejnega vodjo in ravnatelja biblijskega zavoda, smo projektu odsekali glavo. Misijonska in preroška vizija v Urachu ima samo eno konkretno in glavno ime: Primož Trubar, v eni osebi organizator in ravnatelj uspešne tiskarne, usposobljene za latinico, glagolico in cirilico, teolog širokega dialoškega in ekumenskega kova, etnolog s podrobnim poznavanjem in opisi običajev ljudstev na jugovzhodu Balkana, pisec in diplomat, ki je v predgovorih uraških knjižnih publikacij obveščal o turški nevarnosti in balkanskih ljudstvih kralja Maksimilijana na Dunaju, württemberskega vojvodo Krištofa v Stuttgartu, nemške volilne kneze in druge odgovorne veljake v Evropi.

Trubarjeva vizija združene Evrope

Značilnost prerokov je, da so samohodci, da ubirajo nove in nepoznane poti. Trubar se je za takega izkazal tudi v vprašanju zблиževanja različnih krščanskih veroizpovedi in v vprašanju odnosa do islama.

Ideja o pokristjanjevanju muslimanov na Balkanu izvirno ni bila Trubarjeva, o njej je pisal že Erazem Rotterdamski, Trubarjev knjižni oče. Tudi Luther se je lotil tega vprašanja, saj so se Turki nevarno bližali zibelki protestantizma v Evropi. Znano je, da je bila za Luthra turška nevarnost predvsem političnega in ne verskega značaja; zanj je bil boj proti papežu odločilnejšega pomena. Trubar je tu ubral svojo lastno pot. Turška nevarnost je bila zanj prav tako velika, kot je bila nevarnost papeža. Lahko trdimo še več: bila je celo večja nevarnost, saj bi turška zmaga v evropskih deželah ogrozila obstoj krščanstva samega. Zato v isti sapi roti, svari in moli: »Zateri Turka, papeža!« Trubarjevo neposredno izkustvo s turško ekspanzijo – od rosnih let naprej, pa potem študentskih, ko je moral na Dunaju 1529 prekiniti študij in zbežati domov, mimo pravkar od Turkov požgane rojstne vasi Rašice in naprej v Trst – mu je narekovalo temeljit eksistencialni

in duhovni angažma; naravnost gnalo ga je, da se proti turški nevarnosti neustrašeno bori z duhovnim orožjem, z besedo, *Biblijo*, prevedeno v jezik pokrajina, kjer Turek dela največ gorja.

Tudi v odnosu do pravoslavja je Trubar ubral svojstveno pot. Pravoslavne je dobro poznal in jih štel za bližnje. Ne smemo pozabiti, da je prav sem, v Urach, septembra 1561 – po desettedenskem bivanju v Ljubljani – pripeljal dva pravoslavna, uskoška popa, enega iz osrednje Bosne, Ivana Malaševaca, drugega iz osrednje Srbije, Matijo Popovića, ki sta bila nekaj časa zaposlena kot prevajalca v glagolsko hrvaščino in cirilsko srbščino. Nista mogla ostati dolgo, ker je bilo vzdrževanje zanju predrago, zaradi obilne pijače in njenega jedilnega menija, rib, ki sta jih dnevno zahtevala za prehrano. Verjetno tudi nista bila kaj sila pridna delavca. Vendar pa je Trubar že prek njiju mogel neposredno dobiti ključne informacije o pravoslavju.

Pravoslavni bodo, po Trubarjevem prepričanju, postali zavezniki v boju proti Turkom. In še naprej: Turki, kot najhujše, naravnost metafizično zlo za krščanske narode na Zahodu, so božja šiba zaradi grehov tako katoličanov kot tudi evangeličanov. To prepričanje je takorekoč Trubarjeva formula ekumenizma. Približevanje med protestanti in katoličani, določeno popuščanje spora, je po Trubarjevem mišljenju, omogočila prav turška nevarnost. Zato ni čudno, da v pojasnilu k Janezovem *Razodetju* (1577) oriše turško nevarnost kot »*apokaliptično nevarnost*«. Pred takim bližnjim koncem človeštva je potrebno stopiti skupaj, tako s pravoslavnimi kot tudi s katoličani.

Ta Trubarjeva dialoška in ekumenska odprtost je danes zmerak bolj aktualna, v Evropi in tudi v svetu. Proces zbliževanja krščanskih Cerkev, ekumenizem, gre pospešeno v smeri odprtega dialoga tudi zaradi čedalje večjega pohoda islama v današnjem svetu. Predsednik Sveta Evropske unije José Manuel Baroso in predsednik evropskega parlamenta Hans-Gert Pöttering sta na nedavnem 97. katoliškem shodu v Osnabrücku (21.–25. 5. 2008) izpostavila problem približevanja Turčije Evropski uniji in zatrdila, da je pogoj za vstop v Evropsko zvezo dosledno spoštovanje verskih pravic kristjanov, ki živijo v Turčiji, zlasti grškopravoslavnih vernikov, ki jih tam ni malo. Dialog Evrope z arabskim svetom in z islamom mora potekati na najbolj različnih ravneh. Pravicam, ki jih na verskem področju uživajo musli-

mani v Evropi, morajo na drugi strani, v arabskem svetu, zlasti v Iraku in Libanonu, ustrezati pravice tam živečih kristjanov. Kljub številnim perečim problemom, sta zatrdila, ni nobene druge alternative: le boljše poznavanje drug drugega, dialog in medsebojno spoštovanje.

Kar simbolično je dejstvo, da v hiši, ki jo je Trubar zgradil v Derendingenu s svojimi žulji, stanuje danes turška družina. Ekumenizem prerašča v medverski dialog, ki vedno bolj postaja izziv tretjega tisočletja. Trubar je to poglavje preroško že začel. Tu lahko danes z veseljem odkrivamo neponovljivi format Trubarjeve preroške osebnosti, ki je bila zmožna v osrčju tedanje Evrope uveljaviti svoj genij ustvarjalnosti in samobitnosti, in sicer v okoliščinah pregnanca, v ekzilu. Trubar kot prerok, torej! Kot prerok združene Evrope, ki ni in ne more obstati le kot skupni tržni prostor, ampak mora postati skupnost vrednot, za katere je Trubar živel in z energijo sonca ogreval srca svojih »lubih Slovencev«. Mimogrede, še tole vprašanje: bi bili danes v Evropi to, kar smo v letu 2008, brez te duhovne sinergije, ki nam jo je posređoval oče naše slovenske narodne zavesti?

Sklep

Kako sanjajo preroki, sem se nekoč vprašal?

Sanjajo drzne sanje, preHITEVAJO stoletja, svobodno navigirajo na »internetu Duha«, presegajo čas in prostor, navdihujejo Boga. S tem, da trpijo, da se dvignejo na Kalvarijo, se prekalijo in na novo vstanejo. Samo tako, kot vztrajen preok in vizionar, je Trubar mogel »*stati inu obstatu*«! Potem ko je Trubarja tübinški teolog Jakob Andreae, govornik na njegovem pogrebu in prvi zanesljivi biograf njegovega življenja, s posebnim priporočilom vojvode Krištofa poslal na inkognito poizvedovalno potovanje v domačo deželo – pisalo se je leto 1567, Trubarju je bilo takrat 59 let – je kmalu po vrnitvi za sedem let zaprl svoja preroška usta in za »dolgih sedem let« odložil svoje pero, od 1567 do 1574. Bil je to molk preroka, čas notranje preobrazbe, vstop v svetišče notranje resnice, posvečeni čas trpljenja. Andreaeju je prinesel zaželene neposredne podatke o islamu in koranu, tübingenski teolog jih je spretno uporabil pri svojih pridigah proti Turkom. Trubar pa je začel bojevati svoj notranji boj. Vse bi se lahko zlomilo, če kot prerok ne bi gledal daleč v prihodnost. Sestopil je s Kalvarije

molka in v zadnjih dvanajstih letih svojega življenja v Derendingenu napisal še deset knjig. Izida enajste, *Hišne postile d. Martina Lutherja*, ni dočakal. Prevajal jo je še na smrtni postelji. Tako kot je prerok Elija po bibličnem poročilu, preden je bil vzet v nebo, vrgel svoj plašč na Elizeja, ki ga je nasledil v preroškem poslanstvu, je ob odhodu naš slovenski prerok vrgel svoj plašč ustvarjalnosti in slovenstva na Jurija Dalmatina, Adama Bohoriča in sina Felicijana, ki je leta 1595 izdal *Hišno postilo*. Trubarjev preroški plašč pa je čez dolga stoletja prekril še Prešerna, Slomška, Cankarja, Aškerca, Gregorčiča, Kosovela, Minattija, Kocbeka, Pavčka, Zajca in še toliko drugih, ki so s Trubarjem na čelu vstopili v slovensko velikonočno procesijo.

Kako se Trubar izmika Slovincem?

Trubar se je kot osebnost – še posebej v vlogi slovenskega in evropskega preroka – dolgo izmikal Slovincem. Ob prvem Trubarjevem zborniku²², leta 1908, ob 400. obletnici Trubarjevega rojstva, je bil žrtev navzkrižnega ognja med strankarskimi liberalci in klerikalci, pa celo žrtev protislovenskega ilirizma. Kdor ga je poskušal videti drugače in bolj celostno, je bil izključen iz javne debate, kot na primer Ivan Prijatelj, ki si je moral sam poiskati založnika za svojo obširno razpravo.²³ Pri drugem Trubarjevem zborniku,²⁴ leta 1951, ob 400. obletnici slovenske knjige, je padel v evforijo komunizma, zato je imelo nosilno predavanje Borisa Zihlerla naslov *Družbeni razredi na Slovenskem in reformacija*.²⁵ Leta 1986, ob 400. obletnici Trubarjeve smrti, je podoba njegove osebnosti prvič dobila bolj celostne poteze, čeprav je še leta 1980 slovenski zgodovinar Jožko Humar v svoji knjigi *Primož Trubar, rodoljub ilirski*,²⁶ razglasil Trubarja za »prvega Jugoslovana« in dal na platnice knjige zapisati: »Končno sem ob študiju njegovih del prišel do prepričanja, da je bil Trubar velikan slovenske politične misli in akcije, velikan, ki sta ga v tem

22 *Trubarjev zbornik*, Ur. Fran Ilešič, Ljubljana 1908

23 Ivan Prijatelj, *O kulturnem pomenu slovenske reformacije. K Trubarjevemu jubileju*, založba L. Schwentner, Ljubljana 1908.

24 *Drugi Trubarjev zbornik. Ob štiristoletnici slovenske knjige*. Ljubljana 1952.

25 Isto, 7–52

26 Jožko Humar, *Primož Trubar, rodoljub ilirski*, Koper 1980.

prekosila le Boris Kidrič in Edvard Kardelj.«²⁷ Danes se lahko temu le še smejemo.

Vsekakor, smo še v »vigiliji« prepoznavanja prave podobe Primoža Trubarja. V tem smislu je avtor Trubarjeve najnovejše biografije,²⁸ dr. Mihael Glavan, v soboto, 31. maja v Domu Primoža Trubarja v Derendingenu sklenil svoj nagovor takole: »Tako danes lahko z gotovostjo zatrdimo, da je Trubar temelj in steber, brez katerega ne bi bili, kar smo. Zato Trubar še zmeraj roma z nami in mi z njim. Trubar je še zmeraj naš sopotnik, še zmeraj vznemirja naše bivanje in. Nismo še odkrili vseh dokumentarnih virov, ki osvetljujejo njegovo življenje in delo in nismo še prelili vseh njegovih knjig v sodobno govorico in berilo, ki bo dostopno in razumljivo današnjim Slovencem. Zato bo Trubar še romal z nami.«

Trubar pa zagotovo ostaja še nedokončana naloga tudi v nemško govorečem prostoru. Zdaj, ko so meje padle in smo vsi del ene Evrope, si lahko pri tej nalogi drug drugemu bolj pomagamo: Nemci, ki so eksperti v razumevanju Trubarja kot *Primusa*, nas še lahko veliko naučijo, mi, Slovenci, ki smo bolj nagnjeni k poudarjanju drugega Trubarjevega imena, Trubarja kot *Secundusa*, jim lahko pomagamo pri razumevanju naše narodne in kulturne identitete, predvsem, kako smo v Evropi s kulturo pravzaprav preživeli, kljub temu, da kot narod več kot 1200 let nismo bili samostojni in državnotvorni. Državo smo dobili šele pred manj kot dvajsetimi leti! V tem smislu smo zagotovo fenomen Evrope, recimo, še neznan evropski čudež. To je zagotovo najprej Trubarjeva zasluga. »Izbral je kulturo kot tisti faktor, ki je reševal in ohranjal slovenski narod tudi v kasnejšem zgodovinskem Razvoju.«²⁹ Med skromnimi začetki zgodovine Slovencev in današ-

27 Isto, Humarjev zapis na notranji strani platnic.

28 Mihael Glavan, *Trubarjev album. Romanje s Trubarjem*. Ljubljana 2008

29 Jože Rajhman, *Trubarjev svet*, Trst 1986, str. 198–199; avtor citira Jožeta Pogačnika in pri tem pomenljivo pripomni: »Ponovil je – namreč Pogačnik – sodbo, ki je bila že izrečena (I. Prijatelj, Fr. Kidrič), v novi obliki. Toda če jo sprejmemo v njenem jedru – Trubar se je odločil ob nasprotjih časa za edino možno perspektivo, ki bi ohranila slovenstvo – kulturo – potem se nam pokaže Trubarjeva genialnost kot pravilna odločitev slovenskega genija (ki je dobesedno zrasel iz slovenskih tal).«

njim predsedovanjem Svetu Evropske unije trdno stoji mejnik slovenskega kulturnega in narodnega ozaveščanja: Primož Trubar. Teolog Jože Rajhman zato po pravici pravi: »V deželi dvojezičnega prebivalstva je z jezikom priboril nižji plasti pravico do obstoja. In to je sveto. Pred Trubarjem bi morali z grozo ostrmeti: bilo je dano njemu. Nikomur pred njim, nikomur za njim. Če so že sežgali njegove 'prevode', niso sežgali njegovega jezika, niso mogli zadušiti narodne zavesti, ki ji je on ob njenem rojstvu stal ob strani.«³⁰ Danes je ta jezik eden od enakovrednih jezikov v Bruslju, jezik, v katerem je bilo na začetku letošnjega leta razglašeno evropsko leto medkulturnega dialoga. Držalo bo, kar sem zapisal v razpravi, objavljeni v katalogu razstave *Trubarjev in Ungnadov dar Evropi*,³¹ ki je bila do 29. junija 2008 odprta v Narodni univerzitetni knjižnici v Ljubljani in je Slovcem prinesla na ogled uraške izdaje v okrašeni vezavi: »Knjige v glagolici in cirilici so za Švicarje živa eksotika, nam Slovcem pa so v evropskem letu dialoga zares v čast in ponos: duhovno so kar nekakšen temeljni kamen miloljubnega verskega in družbenega sožitja, ne le na področju Balkana, ampak na celotnem globusu: Prešeren je to Trubarjevsko vizijo izrazil z željo in hrepenenjem, 'da koder sonce hodi, prepir iz sveta bo pregnan'!«³²

30 Isto, 186

31 Spremnna publikacija ob rastavi: *Trubarjev in Ungnadov dar Evropi. Ob 500. obletnici Trubarjevega rojstva in v času predsedovanja Republike Slovenije EU*, ur. Mihael Glavan, Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana 2008.

32 Zvone A. Štrubelj, *Trubarjeva dialoška in ekumenska širina*, prav tam, 13.